

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Ústav české literatury a knihovnictví
Kabinet informační studií a knihovnictví

TÉMA PRÁCE
MEDIALIZACE A MYŠLENÍ

*Seminární práce k předmětu
Učící se společnost a role knihovníka v ní*

Autor: Jan Klos
UČO: 216257
Typ studia: prezenční
Ročník: 3.
Počet znaků: 16 836

Brno
29.4.2009

Obsah

Obsah	2
Úvod	3
Co je to médium?	4
Média jako mocný nástroj	5
M. McLuhan a dopad médií na společnost	6
M. McLuhan a Global Village	7
N. Postman a televizní hrozba	8
Závěr	9
Použitá literatura	10

Úvod

V současnosti se společnost vyvíjí ve znamení boření hranic. Prostřednictvím různých komunikačních médií je možno dostat se na místa, která byla dříve pro člověka těžce dosažitelná, lze komunikovat v reálném čase s lidmi po celém světě bez toho, aby bylo nutno překonávat nějaké výrazné vzdálenostní překážky nebo časové deficity, z materiálního hlediska má člověk v moderní společnosti k dispozici zboží a hmotný materiál ze všech koutů světa. To lze považovat za důsledek pokroku na poli vědy a techniky, který začal oproti minulosti výrazněji zrychlovat zhruba od 18. století, přičemž s přibývajícemi dekádami v letopočtu nabíral na obrátkách. Se změnami v této oblasti logicky došlo a stále dochází i k modifikacím lidských hodnot, vlastností a myšlení jako takového. Bylo by zavádějící proklamovat jednotný směr vývoje lidské společnosti, vždyť společnost není jen jedním orgánem v organismu planety. Společnost představuje organismus sám o sobě, se všemi různými procesy transformace, přizpůsobování se, učení, degradace, odumírání a regenerace, kde se jednotlivé složky vzájemně ovlivňují a deterministickým způsobem na sebe působí.

Dá se říci, že svět je sítí mnoha různých tu více tu méně samostatných společností, které si mezi sebou předávají informace všeho druhu, nebo si do určité míry zachovávají vlastní identitu (to platí především o zemích třetího světa). Kam směřují jednotlivé národy, je ovlivňováno více faktory, než jen probíhajícím procesem medializace společnosti. Svoji roli zde hraje i geografická poloha, klimatické podmínky, historické souvislosti, ekonomická situace atd. Vybrat jen nějaký konkrétní příklad a následně jej aplikovat na všechny světové komunity, ať už jsou situovány kamkoli, by bylo velice krátkozraké. Už na první pohled však musí být zřejmé, že média obecně jsou důležitým hráčem moderní doby a od jejich vlastností se dále odvíjí vše ostatní. V následujících řádcích se budu zabývat právě rolí médií v lidské společnosti a jejím vlivem na myšlení člověka.

Co je to médium?

Mluvíme-li o procesu medializace, měli bychom si nejdříve definovat pojem médium. Mediální slovník ARBOmedia popisuje slovo médium následovně:

„Jakýkoli sdělovací prostředek, který může zprostředkovat člověku informace. Zpravidla je vhodný i pro reklamní využití. Z hlediska reklamní komunikace se médii rozumí televize, rozhlas, internet, nosiče audiovizuálních děl, periodický tisk a neperiodické publikace, dopravní prostředky, plakáty a letáky, jakož i další komunikační prostředky umožňující přenos informací.“¹

Encyklopedie Diderot přibližuje termín médium ve dvou různých rovinách. V rovině parapsychologické jako osobu, která zprostředkovává kontakt se zemřelými osobami, popř. s jinými duchovními světy a v rovině sociologické jako prostředek komunikace mezi lidmi.² Médium má kromě dvou předchozích pojetích však své místo i v oblasti IT jako předmět přenášející data či informace.

Rovina sociologická se s rovinou výpočetní techniky v mnohém překrývá, neboť i datové nosiče jako CD, gramofonová deska či disketa jsou prostředky mezilidské komunikace, byť nejde o přímý kontakt. Člověk však tyto záznamy může pomocí dalších technických přístrojů dešifrovat a následně si s jinými lidmi posílat audiozprávy, videodopisy apod. A pokud mluvíme o tištěných médiích, jako jediný nutný průvodní prostředek k úspěšné interpretaci potenciálních informací zachycených v médiu je zapotřebí jen znalost jazyka a alfabety. Koneckonců i jazyk sám o sobě je médiem, jehož prostřednictvím člověk vyjadřuje své pocity, myšlenky apod.

Pro doplnění ještě připojuji základní definici z internetové encyklopedie Wikipedia.org:

„Médium (množné číslo média) je zprostředkující osoba, prostředí, činitel, výplň prostoru nebo látka, ve které je předmět uložen. Může být popisem i pro DVD, knihu, časopis, elektronickou poštu (e-mail), leták, videokazetu, filmové dílo, gramofonovou desku apod.“³

¹ ČEPELKOVÁ, Jana, et al. *Mediální slovník ARBOmedia*. Praha : ARBOmedia, 2000. 65 s.

² Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích. 5, M-O / [redakce Jitka Benešová ... et al.]. Vyd. 1. Praha : Diderot, 1999. 507 s. : il., mapy (některé barevné).

³ Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Média>

Mediální komunikace vystupuje ve vztahu s medializací jako subproces. Komunikace je interakce, bez níž by média nemohla plnit svoji funkci. Funkce sociologická a technická se v mnoha případech vzájemně prolíná a do jaké míry ovlivňuje tato fúze lidské myšlení, je předmětem mnoha diskuzí a debat. Vědecká obec postupem času vyprodukovala specializovanou skupinu odborníků, kteří se s rozšířením masmédií začali zabývat médii samotnými, neboť jejich vliv se zdál být velice silný a s tím logicky vyvstávají určité hrozby.

Média jako mocný nástroj

Média a mediální komunikace jsou v současnosti již neodmyslitelnou součástí života společnosti. Člověk dennodenně využívá médií a v mnoha případech si to ani neuvědomuje. McLuhanovo pojetí médií v sobě zahrnuje vše, co člověku umožňuje zlepšovat sebe sama ať už v rovině duchovní či fyzické, tudíž ne jen informační média přinášející zprávy, ale kupříkladu také možnost oblékání, jakožto prostředek k zdokonalení ochrany před chladem apod. Ve vztahu medializace a myšlení pro nás mají hlavní význam média, která přenášejí různá poselství a myšlenky a tudíž mají největší vliv na lidskou mysl. Moc těchto médií spočívá v tom, že hrají velmi důležitou roli při socializaci člověka, při formování jeho osobnosti a při jeho včleňování do společnosti. Každá společnost si v průběhu svého vývoje zpracovává a udržuje svoje hodnoty a pravidla, které dohromady tvoří společenské normy, zákony, etiku atd. Rozšiřování takových veřejně platných předpisů či morálních pravidel se právě děje prostřednictvím médií. Organizace, které jsou v daném regionu u moci, mají k dispozici velmi přesvědčivý nástroj, jehož pomocí mohou prosazovat své zájmy. Média představují prostředek, jak sociální normy a hodnoty rozšířit ve větší míře než jen individuální výchovou v kmenových komunitách, jak tomu bylo v dávné minulosti. Masmédia jdou v tomto ještě dál a dopad šíření vyzdvihují na masový.

Vliv médií je opravdu silný, pro představu si dovoluji citovat G. Burtona a J. Jiráka z jejich knihy „Úvod do studia médií“:

„Devadesát procent Britů dotazovaných ve výzkumech veřejného mínění uvádí, že získávají informace z televize a že jim většinou věří. Každý den přečte přes třináct milionů Britů tři největší bulvární deníky a tři největší seriózní listy.“

(...) Uvedená čísla dokreslují skutečnost, že média nakonec nemají jako zdroj informací a zábavy konkurenci. Vždyť nejde jen o tisk, rozhlas, televize či film. Knihy jsou mediální průmysl jako každý jiný (a vydávání slovníků, encyklopedií a učebnic patří už mnoho desetiletí mezi nejúspěšnější oblasti knižního průmyslu). Pravda, nějaký čas může člověk strávit sportem a setkáváním se s jinými lidmi. Ale statistiky uvádějí, že v evropském průměru strávíme dvě hodiny denně tím, že koukáme na televizi. To je 730 hodin ročně.“⁴

Z předcházejícího odstavce je patrné, že pochází z publikace staršího data (vydáno v roce 2001 jako upravený text z roku 1997), neboť autor se nezmiňuje o současném „fenoménu“ Internetu (prostor mu je věnován v jiné části knihy a jen okrajově). Nic to však nemění na jeho významu – totiž že média ať už v jakékoli formě představují jednu z důležitých součástí lidského života a že od počátku 20. století je tato tendence zintenzivňování vztahu člověka k médiím v omračující razanci stále silnější. Internet je jen další formou mediální komunikace, komunikačním kanálem, který v současnosti konkuruje a zároveň pomalu pohlcuje informační média jmenovaná výše.

M. McLuhan a dopad médií na společnost

Marshall McLuhan uvádí, že média ovlivňují člověka i celou společnost ve skutečně velké míře. Zmiňuje prehistorického člověka, jehož smysly pracovaly v dokonalé rovnováze. Takový člověk vnímal svět prostřednictvím sluchu, zraku, hmatu, čichu a chuti naprosto harmonicky a vyváženě. S nástupem technologického pokroku se však postupně začaly rozšiřovat lidské schopnosti vnímání a to narušilo dříve pevnou sensorickou rovnováhu. Tato změna vyvolala zpětnou vazbu, která se promítla do celé společnosti, jež vlastně za celým pokrokem vědy a techniky stojí.

McLuhan definuje tři základní technologické inovace, které nejzásadněji promluvily do vývoje sensorického vnímání člověka. První novinkou byl vynález fonetické abecedy, který způsobil odtržení člověka z kmenové komunity a posunul centrum lidského vnímání směrem k oku. Za druhý výrazný milník považuje McLuhan zavedení ručního písma v polygrafii, které proběhlo v šestnáctém století a které tento proces posunu sensorického centra ke zraku urychlilo. Jako poslední důležitou událost

⁴ BURTON, Graeme. *Úvod do studia médií*. Brno : Barrister & Principal, 2001. 391 s. Studium. ISBN 8085947676.

McLuhan uvádí vynález telegrafu v roce 1844, který podle něj nastartoval elektronickou revoluci. Ta by podle něj měla člověku vrátit smyslovou rovnováhu.⁵

V úvodu jsem zmínil, že lidská společnost v současnosti představuje živoucí organismus, v němž se všechny procesy v různých mírách vzájemně ovlivňují. Ne vždy tomu tak však bylo. Tento element můžeme sledovat s narůstající intenzitou až v moderní historii lidstva právě ruku v ruce s vývojem vědy a techniky. Jsou to totiž média, která umožňují komunikaci v takové míře, že i malá změna ekonomické či politické situace v určité zemi může nastartovat řetězovou reakci států a organizací po celém světě. Nejde však jen o přenos informací informativního charakteru.

Globalizace způsobuje také rychlejší a snadnější šíření genetických informací, nemocí, masivnější mísení kultur atd. V této souvislosti se v šedesátých letech dvacátého století zmínil teoretik nových médií M. McLuhan o tzv. globální vesnici – Global Village.

M. McLuhan a Global Village

Termín Global Village vznikl ještě dříve, než se dalo vůbec o nějaké informační společnosti hovořit. McLuhan úspěšně předpověděl vývoj v moderní komunikaci na několik dekád dopředu a i v současnosti můžeme sledovat, jak se jeho prognózy naplňují. Společnost šedesátých let minulého století ještě neměla o Internetu ani ponětí, ale zdokonalování informačních kanálů již probíhalo v plném proudu. Rozhlas a televize sice představovaly relativně mladé hráče na mediální scéně, ale ti se rychle etablovali a přizpůsobili preferencím a potřebám publika, takže v následujících letech se i díky technologickému pokroku stali nedílnou součástí mediálního trhu (společně s tiskem). McLuhan žijící a tvořící v tomto prostředí předpověděl, že vylepšování moderních komunikačních technologií přinese překonání geografických, politických a dalších bariér a člověku se otevřou neomezené možnosti komunikace a odběru informací z celého světa. McLuhan také předpovídal, že informace jako taková, která měla v době vzniku jeho teorie status soukromého vlastnictví, změní svoji povahu na veřejný „majetek“. S tím se samozřejmě změní i chování a jednání lidí, informace jako aktuální potřeba najednou získá jiný status, bude volně dostupná a bude s ní možno libovolně a svobodně nakládat. Vztah člověka k informacím se změní a tím

⁵ MCLUHAN, Marshall. *Člověk, média a elektronická kultura : výbor z díla*. Brno : Jota, 2000. 415 s. ISBN 8072171283.

zaznamenají změny i společenské konvence a normy. Do jisté míry dojde k návratu do prehistorie, kdy člověk žil v malých kmenových komunitách a vztahy mezi jednotlivými členy byly provázanější. To se však bude dít prostřednictvím moderních komplexních komunikačních kanálů na globální úrovni, proto tedy globální vesnice. McLuhan tento proces také označuje jako implozi, neboť svět se pomocí elektronických komunikačních technologií smršťuje a podmiňuje tak změny v jednání a myšlení lidí.

V současnosti můžeme sledovat, že se McLuhanovy předpovědi do jisté míry plní. Hlavní roli v tom hraje především Internet, který jako médium bez vedení představuje prostor, kde se může realizovat jakýkoli uživatel na světě. Libovolné a svobodné nakládání s informacemi se snaží omezit například autorský zákon, ale jeho aplikace do virtuálního „beztrestného“ světa Internetu nebývá vždy stoprocentně účinná. Rozmach sociálních sítí na Internetu (Facebook, Second Life, ...) je dalším jevem, který se McLuhanovi podařil relativně přesně vystihnout. V jejich případě je představa globální vesnice možná úplně nejzřejmější. Narušuje se vzdálenostní a časové kontinuum a lidé jsou si podobně blízko jako v dávných kmenových organizacích. Jen se tak děje ve virtuálním prostředí prostřednictvím elektronických komunikačních kanálů a mnohdy na obrovské vzdálenosti, jichž si uživatelé možná ani nejsou vědomi.

N. Postman a televizní hrozba

Zajímavý postoj k masmédiím zaujímá ve své knize *Ubavit se k smrti* (1999) Neil Postman. Ten se mimo jiné zabývá i vlivem televize na lidské myšlení, kdy toto médium kritizuje za zjednodušující informační formu sdělování informací, která vede ke ztrátě kontextu zpráv a k následnému poklesu jejich významu. Divák si na takovou „vlnu“ může časem zvyknout a takto ovlivněn již nedokáže jednoznačně odlišit pravdu od lži. Postman navíc spatřuje zákeřnost televize v jejím povrchně seriózním vystupování, které může diváka při očekávání skutečně komplexního nebo esteticky hodnotného produktu oklamat a na základě toho pak může dojít k postupnému otupění smyslu a přijmutí pravidel, která určuje právě televize.⁶

⁶ BURGETOVÁ, Ludmila. *Masmédia a realita : medializace skutečnosti*. Brno, 2003. 74 s. Vedoucí diplomové práce Jiří Cejpek. Dostupný z WWW: <https://is.muni.cz/auth/th/46233/ff_m/text.pdf>.

Neplatí to jen pro televizi, tato problematika se dá aplikovat i na další formy masmédií jako tisk, rozhlas, Internet apod. Současná vázanost lidí na média představuje nebezpečný jev, hlavně do budoucna, neboť pokud by se měla tato tendence v dalších letech nadále prohlubovat, tak následující generace by mohly mít problémy se samostatným myšlením.

Závěr

Medializace světa působí na člověka velice silně. Média působí na naše smysly, přisuzují jejich funkcím nepatrně odlišné role a tím zásadně ovlivňují to, jak celé své okolí vnímáme. Na základě toho se mění i lidské myšlení, které vychází z vjemů a dojmů nasbíraných našimi smysly. Stejně jako jiné společenské jevy mají i média svá pro a proti, ale je třeba si uvědomit, že média tu vždy byla a vždy budou a je jen čistě na lidech, jak jejich předností využijí. Média jsou eticky neutrální a až teprve člověk jim jejich využitím přisoudí morální zbarvení. Nemusíme chodit daleko pro příklady zneužívání masmédií za účelem prosazování nějakých mocenských či jiných zájmů, ale to je spíše jen špička ledovce. Negativní vliv může mít i zdánlivě nevinné hledání informací na Internetu, sledování televize nebo i prostá automatizace běžných každodenních úkonů. Média jsou v základě zjednodušující prostředky, které lidem ulehčují práci a zprostředkovávají informace o univerzu, ale jejich přílišné užívání může v člověku probudit nejen závislost, ale také uspat zdravou houževnatost jít věcem pod povrch a zkoumat je do hloubky. Navíc se člověk tak může stát lehce ovladatelným. Vnímání času a prostoru jedince je zpracováváno a proměňováno komunikační technikou a tím se mění i to, jak interpretuje uspořádání okolního světa. Pokud se člověk zcela oddá vlivu médií a nechá se unést jejich komunikačními kanály, jeho interpretace světa se stane zjednodušeným rámcem, který bude lehce poddajný mediálními autoritám.

Použitá literatura

MCLUHAN, Marshall. *Člověk, média a elektronická kultura : výběr z díla*. Brno : Jota, 2000. 415 s. ISBN 8072171283.

BURTON, Graeme. *Úvod do studia médií*. Brno : Barrister & Principal, 2001. 391 s. Studium. ISBN 8085947676.

BURGETOVÁ, Ludmila. *Masmédia a realita : medializace skutečnosti*. Brno, 2003. 74 s. Vedoucí diplomové práce Jiří Cejpek. Dostupný z WWW: <https://is.muni.cz/auth/th/46233/ff_m/text.pdf>.

ČEPELKOVÁ, Jana, et al. *Mediální slovník ARBOmedia*. Praha : ARBOmedia, 2000. 65 s.

Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích. 5, M-O / [redakce Jitka Benešová ... et al.]. Vyd. 1. Praha : Diderot, 1999. 507 s. : il., mapy (některé barevné).

www.cs.wikipedia.org